

# РОЗГОРНУТІ ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ГЕОГРАФІЇ»

## Практичне завдання 1 (заняття 1-2)

«Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного зростання»

### КЕЙС 1 ОРІЄНТАЦІЯ НА ПРІОРИТЕТИ ГРОМАДИ

**Мета:** формування в учасників тренінгу розуміння важливості визначення та врахування пріоритетів сталого місцевого розвитку за безпосередньої участі громади (у контексті реалізації Цілі сталого розвитку 11 «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст та населених пунктів»).

#### Завдання:

- надання знань стосовно умов взаємодії громад з організаціями, що надають фінансову допомогу;
- формування навичок визначення пріоритетів місцевого розвитку;
- розвиток здібностей альтернативного погляду на проблемні ситуації, які мають встановлені варіанти вирішення.

**Проблема:** обґрунтування доцільності першочергового забезпечення пріоритетів розвитку, визначених місцевою громадою, ознайомлення з Ціллю сталого розвитку 11 «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів».

#### Опис ситуації

Міжнародні чи місцеві організації, діяльність яких спрямована на покращання середовища життя у країнах, що розвиваються, зазвичай мають чітко визначені пріоритети діяльності, які описують сфери життя громад, у розвитку яких вони можуть сподіватися на допомогу донорів.

Наприклад, якщо звернутися до вітчизняного досвіду, то програма розвитку ООН накопичила вагомий досвід підходу із залученням громад під час реалізації в Україні багатьох проєктів.

Зокрема всеукраїнський проєкт «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» реалізовувався в Україні на кошти Європейського Союзу та

Програми розвитку ООН з 2008 р. до 2018 року і був спрямований на створення сприятливого середовища для сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні через самоорганізацію та соціальну активізацію громад, розроблення та впровадження невеликих за обсягом громадських ініціатив у всіх областях України та Автономній Республіці Крим.

Проект «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» впроваджується в усіх регіонах України. Проект підтримує ініціативи громад у таких сферах:

- енергозбереження та енергоощадні технології;
- водопостачання;
- охорона здоров'я;
- охорона навколишнього середовища;
- підтримка малого бізнесу (розвиток сільськогосподарських /обслуговуючих кооперативів).

Сьогодні ПРООН і далі реалізовує в Україні низку програм. Зокрема Програма ООН із відновлення та розбудови миру впроваджується на сході України з метою реагування та пом'якшення причин і наслідків конфлікту. Ця програма передбачає три основні напрямки діяльності: 1) відновлення інфраструктури та відбудова економіки; 2) підтримка місцевого самоврядування та розбудова пов'язаної із цим спроможності; 3) соціальна стійкість і розбудова миру. Вона – невід'ємна складова Програми ПРООН у рамках країни і тому повністю узгоджена з Рамковою програмою партнерства між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй. Вона тісно взаємопов'язана з Програмою демократичного врядування та реформ, що розгортається на загальнонаціональному рівні та в усіх областях України та відповідає Цілям сталого розвитку, зокрема цілі сталого розвитку 16 (мир, правосуддя та сильні інституції).

Загалом діяльність різних донорів із громадами відрізняється ступенем свободи, яку мають місцеві спільноти у виборі першочергових пріоритетів свого розвитку, реалізація яких може бути профінансована. В одному разі громада може обрати будь-який пріоритет розвитку, в іншому – їй доводиться вибирати між декількома запропонованими пріоритетами, у третьому – пріоритет є чітко визначеним організацією, що надає фінансову допомогу.

**Генерація «напруги».** Міжнародна програма з питань реконструкції, реабілітації та розвитку Таджикистану одного разу отримала запит від громади на підтримання її дій, спрямованих на реконструкцію громадського парку, хоч на той момент, з погляду програми, у громади були більш

термінові пріоритети, такі як водозабезпечення та охорона здоров'я. Громада пояснила, що їхнє місто зазнало значних руйнацій під час війни і багато його мешканців щойно повернулись із таборів біженців, розташованих у сусідньому Афганістані. У зв'язку з тим, що парк було знищено, їм нема де зустрічатись і відпочивати вечорами. Члени громади стверджували, що відновлення парку мати незначне психологічне значення та надасть людям відчуття того, що життя повільно повертається в нормальне русло після багатьох років війни.

Громада розробила детальний план, до якого увійшло створення ігрового дитячого майданчика, побудова кіосків, де б люди могли продавати їжу, іграшки та сувеніри. Програмою підтримувався проєкт, незважаючи на критику багатьох гуманітарних агенцій, які працювали в регіоні. Коли парк було відновлено, значно змінилась атмосфера цілого міста. Люди відчували впевненість у тому, що найгірше залишилося позаду.

### **Питання для обговорення**

1. Чому під час планування розвитку територіальної громади важливо долучати мешканців до визначення пріоритетів розвитку? Коли це найбільш необхідно?
2. Чому, з погляду Програми з питань реконструкції, реабілітації та розвитку Таджикистану та гуманітарних агенцій у регіоні, громада обрала не пріоритетний варіант запиту на підтримку у фінансуванні?
3. Як ви вважаєте, чи є правильним підтримування запиту Програмою з питань реконструкції, реабілітації та розвитку? Який ефект матиме відновлення парку для громади?
4. Як вплине рішення Програми на досягнення Цілі сталого розвитку 11 «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів» для цієї громади?

## **КЕЙС 2. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДСУТНОСТІ НЕРІВНОСТІ**

**Мета:** формування в учасників тренінгу розуміння важливості розв'язання завдань сталого місцевого розвитку за безпосередньої участі громади з урахуванням пріоритетів і цілей сталого розвитку (у контексті реалізації Цілі сталого розвитку 10 «Скорочення нерівності всередині країн і між ними»).

### **Завдання:**

- формування знань стосовно можливостей і загроз взаємодії громади з іншими спільнотами всередині країни для подальшого сталого зростання;
- формування навичок визначення пріоритетів місцевого розвитку;

– формування навичок із стратегічного планування завдань згідно з пріоритетами місцевого розвитку.

**Проблема:** обґрунтування доцільності збалансованого розвитку забезпечення пріоритетів розвитку, визначених місцевою громадою, ознайомлення з Ціллю сталого розвитку «Скорочення нерівності всередині країн і між ними», особливо підцілі 10.3 «Забезпечити доступність послуг соціальної сфери» та 10.4 «Проводити політику оплати праці на засадах рівності та справедливості».

## **Вступ**

За даними міжнародного тестування PISA в Україні не надають рівних шансів у шкільній освіті мешканцям сіл порівняно з містянами. Така освітня нерівність існує не тільки в Україні, але освітня нерівність значно менше в Сингапурі, Японії, Естонії, Фінляндії, Канаді та Південній Кореї.

Розрив у балах ЗНО серед учнів із сільської місцевості та міст із різних предметів становить 15 балів у середньому, але з предметів «Математика» та «Англійська мова» цей розрив є найпомітнішим.

Крім того, є відмінність у виборі освітньої траєкторії – випускники сільських шкіл рідше обирають престижні спеціальності із високим конкурсом (через низькі бали із ЗНО), що формує фундамент для подальшої нерівності в доходах із вихідцями з міст.

Водночас варто зазначити, що освітня політика розвинених країн спрямована на зменшення впливу соціально-економічного походження дітей на їхні результати навчання. Рівність у середній освіті означає, що будь-яка дитина незалежно від походження (село, місто) має однакові можливості для продовження освіти. Інакше кажучи, середня освіта має компенсувати різницю в походженні та соціально-економічну нерівність, а не посилювати її.

Звіт Аналітичного центру CEDOS, який об'єднав наявну статистику Держстату, Міністерства фінансів, Українського центру оцінювання якості освіти (УЦОЯО) та Інформаційної системи управління освітою (ІСУО) також підтверджує різницю між навчальними здобутками випускників шкіл і міста.

Окремі експерти називають цей феномен дискримінацією випускників сільських шкіл. Сьогодні існує декілька ініціатив щодо реформування системи закладів шкільної освіти, зокрема в межах освітньої реформи пропонується створити опорні школи та їхні філії в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ).

Така оптимізація навчальної мережі є відгуком міжнародного досвіду Австралії, Англії, Канади, Фінляндії. Крім того, закордонна практика фінансування та утримання закладів шкільної освіти за коштів місцевих громад є розповсюдженим явищем.

### ***Кейс «Професіонал»***

До школи новоствореної ОТГ звернувся, щоб отримати посаду вчителя математики І. І. Іванов, людина без педагогічної освіти. Зараз Іван Іванович Іванов обіймає посаду заступника директора Аналітичної агенції, має кандидатський ступінь із економічних наук із спеціалізацією в економетриці. Директор школи, посилаючись на норми Закону України “Про загальну середню освіту”, згідно з якою передбачено наявність професійної кваліфікації педагогічного працівника, що може бути отримана не лише через здобуття педагогічної вищої освіти, але також через здобуття іншої вищої освіти за освітніми програмами, які передбачають присвоєння професійної кваліфікації педагога, а також через досвід практичної роботи, відмовляє кандидату. Підставою стає відсутність досвіду практичної роботи та присвоєння професійної кваліфікації педагога. І. І. Іванов звернувся із відповідним запитом до голови ОТГ із вимогою пояснити, чому йому відмовлено, адже Іван Іванович розглядав роботу в школі своїм варіантом соціального волонтерства і бажав би покращити бали ЗНО з математики випускників саме цієї школи. У наслідок цього громада підтримала кандидата І. І. Іванова. Директор звернувся до відповідних інстанцій із запитом, не ухвалюючи жодних рішень, уникаючи спілкування із головою ОТГ та Івановим. Поки очікувала офіційна інформація від інституцій освіти, почав навчальний рік. Математику доручили викладати вчителю, який вже давно працює в школі і, крім математики, викладає ще три предмети.

### **Питання для обговорення**

1. Чи правильно вчинив директор школи з юридичного погляду та з погляду дотримання цілей сталого розвитку громади?
2. Як громада може вплинути на сприятливий розвиток подій?
3. Як в інших країнах підтверджується дозвіл працювати у школах і закладах освіти?
4. Як вплине відсутність вчителя з математики на подальший розвиток громади (з огляду на тенденції, викладені у вступі)? Оцініть два сценарії розвитку подій: перший – І. І. Іванова призначать вчителем математики та виплатять заробітну плату за коштів громади; другий сценарій – поточного

вчителя математики відправляють на курси підвищення кваліфікації за кошт громади.

5. Розробіть програму дій із покращання системи навчання в школі з урахуванням викликів Цілі сталого розвитку 10 «Скорочення нерівності всередині країн і між ними».

### **КЕЙС 3: ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

**Мета:** формування в учасників тренінгу розуміння доцільності та важливості використання механізмів державно-приватного партнерства (ДПП) як одного з інструментів забезпечення економічного та соціального розвитку територіального утворення та громади (у контексті реалізації Цілі сталого розвитку 8 «Сприяння поступальному, всеосяжному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх»).

#### **Завдання:**

- надання знань стосовно можливостей і доцільності використання механізмів ДПП з метою соціально-економічного розвитку території та громади;
- формування навичок визначення пріоритетів і сфер залучення державно-приватного партнерства;
- розвиток здібностей щодо визначення ефективності та критеріїв оптимальності участі всіх учасників державно-приватного партнерства.

**Проблема:** обґрунтування доцільності залучення державно-приватного партнерства в пріоритетах розвитку соціально-економічного та екологічного розвитку територіальних утворень, ознайомлення з Ціллю сталого розвитку 8 «Сприяння поступальному, всеосяжному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх».

**Опис ситуації:** «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», вимоги «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 р.» та низку інших базових нормативноправових актів передбачають нарощення потенціалу соціально-економічного піднесення територіальних утворень, ефективне використання усіх ресурсів громад на засадах сталого розвитку, зокрема і завдяки консолідації зусиль держави, територіальних громад, та підприємницького сектора через встановлення партнерських відносин.

Поступальне, стає економічне зростання територіальних утворень в умовах децентралізації можливе лише тоді, коли буде супроводжуватися

розширенням можливостей місцевої влади стосовно використання об'єктів комунального та державного майна, зокрема і природно-ресурсних активів. Місцева влада має бути не простим спостерігачем процесів відтворення регіонального продукту, а безпосереднім його учасником, щоб узгоджувати пріоритети бізнесу з інтересами територіальних громад, тобто місцевого населення. Це буде можливим лише за умов встановлення відносин із бізнесом і фінансово-кредитною системою, зокрема на основі укладання угод державно-приватного партнерства (ДПП).

Досвід багатьох країн, що успішно реалізують проекти ДПП у сфері співпраці держави і бізнесу, дозволяє стверджувати, що завдяки використанню таких механізмів можливо: знизити навантаження на місцеві бюджети не менше ніж на 5 – 10 %, покращити якість послуг, що надаються, залучити до реалізації інфраструктурних і соціально-економічних проєктів малий і середній бізнес.

Проєкт індустріального парку в Яворівському районі Львівської області (далі – ІП «Яворівський») спрямований на підвищення конкурентоспроможності території та її соціально-економічний розвиток через:

- активізацію інвестиційної діяльності району;
- розвиток сучасної інфраструктури, зокрема виробничої;
- запровадження новітніх технологій виробництва;
- створення нових робочих місць;
- використання передового досвіду організації промислового виробництва.

ІП «Яворівський» внесений до Реєстру індустріальних (промислових) парків України у 2017 році та є проєктом державно-приватного партнерства.

Зокрема ініціатором створення ІП «Яворівський» був орган місцевого самоврядування – Яворівська районна рада, представником спільних інтересів громади Яворівського району. Застосування форм і видів ДПП в організації ІП «Яворівський» обумовлене чинниками, притаманними як самому проєкту, так і умовам його реалізації.

Проєкт ІП «Яворівський» передбачає використання рекультивованих земель ДП «Сірка» загальною площею 40 га, де планується розмістити 9 – 12 виробничих підприємств, що вироблятимуть запчастини і комплектування для машинобудування та для підприємств автопромисловості, металообробленням, приладобудуванням, виробництвом пластмасових виробів або легкою промисловістю. Також планується створення 1–2 логістичні центри.

Адміністративно-офісна зона охоплюватиме 3,2 га, логістично-складська зона – 10,1 га, виробнича зона – 23,2 га, санітарно-технічна зона – 3,2 га. Земельні ділянки учасникам парку можуть надаватися на умовах викупу або оренди.

Відповідно планується облаштування цих територій необхідною інженерною та технічною інфраструктурою з метою розміщення нових об'єктів у сфері

інновацій, виробництва промислових товарів, логістики, супутніх сервісних послуг тощо.

Передбачається, що такі заходи нададуть імпульсу, для економічного зростання району, підвищення його конкурентоспроможності, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, а також покращання соціальних стандартів для місцевого населення. Термін, на який планується створення та функціонування індустріального парку, – 30 років. За пріоритетністю завдань, які планується розв'язати, ІП «Яворівський» належать до проєктів будівельної сфери.

Сприятливими умовами реалізації проєкту можна вважати те, що розташування ділянки майбутнього парку – у безпосередній близькості до кордона України з Польщею. Наявні митні переходи на міжнародних трасах М10 та Е372. Важливим аспектом є технічні можливості забезпечення території парку необхідною системою промислової інфраструктури, а також досвід роботи ініціатора (Яворівська районна рада) з іноземними інвесторами.

На основі системного аналізу інвестиційних та організаційно-економічних можливостей, доцільними варіантами спеціалізації індустріального парку було визначено:

- ✓ виробництво продукції для внутрішнього ринку (що заміщує імпорт із країн ЄС);
- ✓ виробництво продукції для експорту до країн ЄС (наприклад, виробництво на основі давальницької сировини);
- ✓ послуги у сфері логістики з оптимізації транспортних потоків у зовнішньоекономічному сполученні між Європейським Союзом та Україною.

Загальна потреба індустріального парку в трудових ресурсах прогнозується в кількості 1400–2200 осіб (80 % яких мають зайняти мешканці району), у такий спосіб передбачається збільшити рівень зайнятості приблизно на 1,4–2,5 %.

Проєкт створення ІП «Яворівський» визначено фінансово ефективним: повернення вкладених інвестицій забезпечується на протязі перших 8 – 10 років та отримання стабільного прибутку до завершення експлуатації проєкту. У жовтні 2016 року вартість створення ІП «Яворівський» за підрахунками становила 7 млн євро. Підготовчий етап, а також базове облаштування інфраструктури здійснюються за кошти місцевого та державного бюджетів, а 5,2 млн євро на будівництво споруд, додаткову інфраструктуру планується залучити від інвесторів.

Отже, основною метою створення та функціонування ІП «Яворівський» є сприяння розв'язанню таких завдань:

1. Покращання іміджу Яворівського району та Львівщини.
2. Промоція Яворівського району як в Україні, так і за її межами.
3. Активізація інвестиційних процесів на Львівщині та в Яворівському районі зокрема.
4. Зміцнення довіри іноземних інвесторів до українських партнерів.



5. Зростання іміджу та ділової репутації бізнес-середовища території.
6. Підвищення соціальних стандартів для населення.
7. Сприяння розвитку малого та середнього підприємництва
8. Розвиток інноваційного виробництва.
9. Впровадженні енергозберігальних технологій.
10. Зростання обсягів зовнішньоекономічної діяльності.

Створення та функціонування індустріального парку «Яворівський» за перспективними оцінками супроводжуватиметься позитивними змінами в декількох галузях суспільного господарства Яворівського району та області. Зокрема додатковим (супутнім) впливом підлягатимуть ті сектори регіональної економіки, які отримають додаткові замовлення на виробництво товарів, робіт і послуг або інші вигоди від розбудови інфраструктури індустріального парку та промислових підприємств на його території.

### **Питання для обговорення**

1. Проєкт створення ІП «Яворівський» за пріоритетністю завдань належить до проєктів будівельної сфери. Які форми та сценарії ДПП можна запропонувати для реалізації цього проєкту?
2. Визначте стейкхолдерів та учасників ІП «Яворівський».
3. Чи відповідає ІП «Яворівський» якісним і кількісним критеріям запровадження моделі ДПП?
4. Які прямі впливи на стратегічний розвиток регіону та екстерналії для суб'єктів господарювання спостерігатимуться від реалізації проєкту на засадах ДПП?
5. Позитивним наслідком створення індустріального парку є покращання умов для ведення бізнесу в регіоні. Обґрунтуйте це ствердження.
6. Як відбуватиметься підвищення соціальних стандартів для населення під час реалізації цього проєкту на засадах ДПП?
7. Найкращим варіантом фінансування проєкту в межах партнерських відносин є об'єднання зусиль влади та приватного капіталу в одній організаційній моделі ДПП. Які переваги властиві спільному співфінансуванню (державному та приватному).
8. На підставі наданої інформації щодо реалізації проєкту ІП «Яворівський» зробіть висновок про доцільність запровадження механізму ДПП, зокрема в контексті реалізації Цілі сталого розвитку 8 «Сприяння поступальному, всеосяжному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх».

## Практичне завдання 2 (заняття 3-4)

### «Потенціал географії для забезпечення стійкого розвитку»

#### КЕЙС 1. БІДНІСТЬ ЯК НАСЛІДОК ЛЮДСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

**Мета:** розуміння змісту Цілі сталого розвитку 1 «Подолання бідності в усіх її формах і всюди» та формування знань щодо підходів для досягнення цієї цілі.

##### Завдання

- дати відповідь на питання «що таке бідність?»;
- формування в учасників тренінгу розуміння, що існують різні форми бідності і різні причини, що їх визначають;
- формування уявлень про наявні підходи для боротьби з бідністю;
- ознайомлення з ЦСР 1 «Подолання бідності в усіх її формах і всюди» та критеріями її досягнення.

##### Проблема

Перша мета сталого розвитку ООН присвячена бідності саме тому, що, на думку більшості науковців і політиків, саме бідність є причиною не тільки низької якості життя людей, поширення хвороб або криміналу, а ще й тому, що саме бідність можна назвати найбільшим убивцею у світі. Більшість людей помирають не від СНІДу, запалення легенів чи автомобільних катастроф, а саме від того, що вони настільки бідні, що не можуть вижити. Якщо говорити про наявні визначення бідності, то Світовий банк визначає крайню бідність як проживання людини менше ніж на 1,90 дол. США на день. Згідно зі звітом Світового банку за 2018 р. 10 % людства жило в крайній бідності (порівняно з 11 % у 2013 р.). Найбільш бідним континентом світу залишається Африка.

##### Опис ситуації

Шведська королівська академія наук у 2019 році присудила Премію пам'яті Альфреда Нобеля з економічних наук за розроблення нового підходу до розв'язання проблеми глобальної бідності, що ґрунтується на експериментальному принципі. Лауреатами премії стали три науковці: 58-річний Абіджит Банерджі з Індії, професор економіки в Масачусетському технологічному інституті; 47-річна Естер Дюфло з Франції, професорка з питань боротьби з бідністю та розвитку економік у МТІ (вона стала лише другою жінкою, відзначеною цією нагородою з 1969 року, а також

наймолодшою лауреаткою за історію премії); 55-річний Майкл Кремер із США, професор із суспільств, що розвиваються, у Гарварді. Ці науковці пояснюють бідність трьома чинниками, які заважають людям боротися з нею: інерцією, невіглаством і відсутністю інститутів.

Традиційний підхід до боротьби з бідністю полягає в інвестиціях: бідним людям дають більше грошей для того, щоб вони розвивалися і самі боролися зі скрутою. Виявляється, грошей недостатньо, тому що віддача від інвестицій абсолютно різна в розвинених країнах і в країнах, що розвиваються.

Банерджі, Дюфло і Крамар досліджували інституційну при-роду бідності й побачили на прикладі африканських шкіл, що зміна поведінки людей є набагато ефективнішою, ніж надання грошей. Відомим є дослідження Крамара щодо шкіл Кенії. Виявляється, якщо вивести з організму дітей глистів, то діти починають вчитися набагато краще, ніж якщо їм замінити підручники на більш сучасні. В Африці багато грошей вкладали в боротьбу з ранньою дитячою смертністю, проте з'ясувалося, що дотримання правил гігієни, скажімо миття рук перед тим, як годувати немовля, працює набагато ефективніше, ніж купівля дорогих ліків проти діареї. Експериментальні підходи цих вчених ґрунтуються на тому, щоб шукати ті прості неефективності, зміна яких дає змогу суттєво поліпшити якість життя і зменшити бідність у регіонах.

Друге питання, яке вивчали Банерджі та Дюфло, – це пастка бідності. Ми знаємо, що інвестиції сьогодні коштують більше, ніж коштуватимуть завтра. Але людина, яка перебуває в пастці бідності, може інвестувати 10 доларів, а завтра отримати лише 9, тому що в її середовищі інвестиційна функція має обернений нахил. Тому треба створювати зовнішні інструменти, які допомагають витягувати людей із цієї пастки та дають змогу їм розвиватись. Такими інструментами є мікрофінансові інституції, фонди мікрозаощаджень, колективні фонди тощо.

### **Питання для обговорення**

1. Чи існують бідні люди в Україні? Які форми і наслідки цієї бідності?
2. Які причини бідності людей у нашій країні?
3. До яких наслідків призводить бідність в Україні?
4. Як держава бореться з бідністю в Україні? Чи використовуються підходи до скорочення бідності, охарактеризовані Нобелівськими лауреатами 2019 року?
5. Чи зможе наша країна (і людство загалом) досягти ЦСР 1 до 2030 року? Що для цього потрібно?

## КЕЙС 2. ЯК ДОСЯГНУТИ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ?

**Мета:** формування можливих способів досягнення продовольчої безпеки території (у контексті реалізації Цілі сталого розвитку 2 «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства»).

### Завдання:

ознайомлення з Ціллю сталого розвитку 2 «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства»;

виявлення обмежень у досягнення продовольчої безпеки території;

досягнення розуміння аудиторією необхідності диверсифікації напрямків досягнення продовольчої безпеки території;

формування альтернативних способів досягнення продовольчої безпеки території.

**Проблема:** сталий розвиток сільського господарства визначається наявністю сільськогосподарських угідь, трудових ресурсів, меліорацією земель, аграрними інноваційними технологіями. Продовольча безпека території, зі свого боку, вимагає як сталого розвитку сільського господарства, так і формування на території нових напрямків виробництва харчових продуктів (тваринництва, наприклад). Водночас новими формами харчових продуктів є різні білкові суміші, що виробляють штучно або з комах. Такі білкові домішки можна споживати і їжу або додавати під час виробництва ковбасних виробів, консервів та інших продуктів.

### Опис ситуації / кейс

Стартап із виробництва білка з цвіркунів на території Сумського регіону залучив інвестиції, було організовано невелике виробництво. Перші партії білка були продані на заводи з виробництва ковбасних виробів в обласний та один із районних центрів. Сформувалося питання: що робити далі? Як далі будувати бізнес-модель підприємства для нового продукту? Виробництво білка з цвіркунів є одним із нових способів вирощування продуктів харчування. Білкову добавку можна задіяти у виробництво хліба, макаронів, печива, соусів та інших продуктів. Проте білок із цвіркунів в Україні – це не продукт першої необхідності. Необхідно шукати виробників харчових продуктів, яким потрібно презентувати саму ідею використання білка з цвіркунів, доводити переваги такого використання. Незрозумілим також є питання про вирощування цвіркунів у потрібній кількості, адже це комахи, для них необхідне певне середовище проживання, тобто біологічна ферма.

Для її відкриття необхідна низка документів від санітарно-епідеміологічної служби та інших контрольних органів. У стартапі працює чотири людини: біотехнолог, інженер-конструктор, 2 менеджери проєкту.

### **Питання для обговорення**

1. Які існують обмеження в досягненні продовольчої безпеки території?
2. Чому необхідна диверсифікація напрямків досягнення продовольчої безпеки території? Які існують способи досягнення продовольчої безпеки території?
3. Наведіть аргументи для розвитку виробництва білка з цвіркунів. Чи існують недоліки формування ферм цвіркунів на території регіону?

## **КЕЙС 3. СОНЯЧНА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЯ ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ**

**Мета:** ознайомлення учасників тренінгу з прикладами локальних рішень щодо імплементації Цілі 7 «Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії», формування розуміння важливості сталого енергетичного розвитку на прикладі ОСББ, аналіз досвіду використання сонячної енергії мешканцями багатоквартирних будинків, виявлення оптимальних способів розвитку альтернативної енергетики в житловокомунальному господарстві.

### **Завдання:**

- формування навичок обґрунтування рішень щодо сталого розвитку ОСББ;
- систематизація знань щодо відновлювальних джерел енергії;
- розвиток здібностей альтернативного погляду на розв’язання проблемних ситуацій.

### **Проблема**

В умовах щораз більших цін на енергоносії та в контексті забезпечення енергетичної безпеки національної економіки стає вкрай актуальним питання переходу від традиційних джерел енергії до альтернативних, які, з одного боку, є відновлюваними, а з іншого – екологічно безпечними. Одним із напрямків використання альтернативних джерел енергії є сонячна енергетика, заснована на безпосередньому використанні сонячного випромінювання для отримання енергії в будь-якому вигляді. Сонячна енергія широко використовується як для нагрівання води, так і для виробництва електричного струму. Генерована на основі сонячного випромінювання енергія гіпотетично зможе до 2050 року забезпечити 20 – 25

% потреб людства в електроенергії і скоротить викиди вуглекислого газу. Використання сонячної енергії є можливим не тільки в промислових масштабах, але й для приватних і багатоквартирних будинків.

**Опис ситуації:** У дев'ятиповерховому будинку по вулиці Булгакова, 17 (Святошинський район, м. Київ) за ініціативи районної адміністрації були встановлені сонячні батареї<sup>11</sup>. Усього на даху 18 панелей (з розрахунку по дві на кожен поверх), плюс ще три для додаткових ліхтарів. Така кількість сонячних батарей дозволила забезпечити електроенергією сходи і ліфти трьох під'їздів будинку. Чим вище поверховість, тим швидше окупаються батареї – для освітлення 32-поверхового будинку потрібно майже стільки ж панелей, скільки і для дев'ятиповерхівки. Для додаткової економії електроенергії в будинку по вул. Булгакова, 17 було встановлено датчик, який вмикає в під'їздах освітлення, коли темніє. А щоб захистити сонячні батареї від хуліганів, вхід на дах закрили на замок, мешканців попросили не давати стороннім ключі від дверей. Самі мешканці позитивно сприйняли нововведення, деякі навіть просили перевести на таке освітлення їхні квартири. За згодою мешканців районна адміністрація розгляне можливість встановлення додаткових панелей.

Іншим прикладом використання сонячних батарей у багатоповерховому будинку є ініціатива житомирянина Сергія Кохана, який збудував на даху п'ятиповерхового будинку сонячну електростанцію та отримав «зелений» тариф<sup>12</sup>. Щоб мешканці погодилися на здавання частини даху в оренду, він узяв на себе відповідальність за ремонт орендованої частини даху та підтримання його в належному стані, а також сплату щомісячної оренди розміром 1 грн/м<sup>2</sup>. Унаслідок цього була збільшена виділена потужність для квартири з 1,5 до 30 кВт. Відповідно, для всього будинку (ОСББ) також довелося збільшити потужність ще на 30 кВт.

## **Питання для обговорення**

1. Який проєкт використання сонячної енергії є, на вашу думку, більш перспективним: за прикладом Києва чи Житомира?
2. Як ви вважаєте, чи поширить адміністрація Святошинського району Києва досвід встановлення сонячних батарей на інші будинки?
3. Чи повинна брати участь влада в таких проєктах?
4. Чи є перспективним використання енергії сонця в житлово-комунальному господарстві України? Відповідь обґрунтуйте.
5. Хто, на вашу думку, більш зацікавлений у впровадженні альтернативних джерел енергії – влада чи ОСББ? Відповідь поясніть.

## **Семінар 1. Предметна область географії та її міждисциплінарний потенціал**

**Мета:** дослідити основні аспекти предметної області географії та розглянути її важливість для вивчення глобальних проблем; аналізувати міждисциплінарний підхід до географічних досліджень та його вплив на сучасні наукові дослідження.

### **Розкриття ключових положень за планом:**

1. Огляд предметної області географії
  - Представлення основних тем та підгалузей, що охоплюються географією.
  - Визначення ключових аспектів географічних досліджень та їх роль у вивченні світових проблем.
2. Міждисциплінарний підхід до географічних досліджень
  - Розгляд взаємозв'язку географії з іншими науковими дисциплінами, такими як екологія, економіка, соціологія та політичні науки.
  - Аналіз прикладів успішного використання міждисциплінарного підходу в географічних дослідженнях.
3. Географічний підхід до вирішення глобальних проблем
  - Обговорення ролі географії у вивченні глобальних викликів, таких як зміна клімату, енергетичні кризи та екологічні проблеми.
  - Порівняння різних підходів до географічного аналізу глобальних проблем.
4. Можливості міждисциплінарних досліджень у географії
  - Визначення можливих шляхів співпраці між різними науковими дисциплінами для вирішення складних географічних проблем.
  - Аналіз впливу міждисциплінарного підходу на розвиток сучасних географічних досліджень.

### **Питання для обговорення**

1. Взаємозв'язок людини і довкілля: Як людська діяльність впливає на навколишнє середовище, та як цей вплив може бути зменшений або змінений для збереження природних ресурсів та екосистем?
2. Роль географії у вивченні змін клімату та їх впливу на географічні процеси: Як географічні методи можуть сприяти вивченню змін клімату та їх впливу на ландшафти, екосистеми та людську діяльність? Які стратегії адаптації до змін клімату можуть бути розвинуті з використанням географічних даних?
3. Географія та геополітика у сучасному світі: Як географія допомагає розуміти геополітичні процеси та взаємозв'язки між країнами? Які

географічні фактори впливають на формування геополітичних стратегій та взаємин між державами? Геополітичні проблеми та глобалізація: Як географічне розміщення впливає на політичні та економічні відносини між країнами? Як глобалізація впливає на розміщення промисловості та торгівлі?

4. Соціально-географічні аспекти міського розвитку: Як розміщення населених пунктів впливає на соціальні структури та якість життя? Які стратегії розвитку міст можуть сприяти створенню сталого міського середовища?
5. Зміни клімату та географічна динаміка: Як зміни клімату впливають на географічні процеси, такі як ерозія, водні ресурси, та природні катастрофи? Які стратегії адаптації можуть бути використані для зменшення вразливості населення до цих змін?
6. Розвиток регіонів та зміна розміщення промисловості: Які чинники впливають на розміщення промислових об'єктів та як це впливає на розвиток регіонів? Як можуть регіони змінювати свою географічну спеціалізацію для забезпечення сталого економічного розвитку?
7. Географія і культурні дослідження: Як географія співвідноситься з вивченням культурних аспектів різних регіонів? Які впливи мають географічні умови на формування культурних та етнічних ідентичностей?
8. Роль географічної освіти у формуванні екологічної свідомості: Як географічна освіта може сприяти формуванню усвідомлення екологічних проблем та вихованню екологічної свідомості? Які методи навчання та підходи можуть бути використані для залучення широкої громадськості до збереження довкілля?
9. Географія та розвиток сталих міст: Як географічні принципи можуть бути використані для планування та розвитку сталих міських середовищ? Які інноваційні підходи можуть бути використані для забезпечення ефективного використання ресурсів та зменшення впливу міських центрів на довкілля?
10. Вплив технологій на географічні дослідження: Які можливості надає сучасна технологія для розвитку географічних досліджень? Які інструменти та методи аналізу даних можуть покращити розуміння географічних процесів та вирішення складних географічних проблем? Використання географічної інформаційної системи (ГІС): Як можна використовувати ГІС для вирішення географічних проблем у різних сферах, таких як екологія, економіка, та управління містами?



## **Семінар 2. Географічний метод. Територіальна організація населення і господарства як загально-наукові проблеми**

**Мета:** розглянути ключові аспекти географічного методу у вивченні територіальної організації населення і господарства; аналізувати вплив географічних факторів на розміщення населення та розвиток господарства.

### **Розкриття ключових положень за планом:**

1. Огляд географічного методу
  - Пояснення сутності географічного методу дослідження.
  - Визначення ключових понять та принципів географічного аналізу.
2. Фактори, що впливають на територіальну організацію населення
  - Розгляд демографічних, географічних та економічних факторів, що визначають розміщення населення на території.
  - Аналіз впливу природних умов, ресурсів та інфраструктури на територіальну організацію населення.
  - Географічні аспекти розвитку господарства
  - Обговорення ролі географічного розміщення в розвитку промисловості та сільського господарства.
  - Аналіз впливу транспортних комунікацій, енергетичних ресурсів та інфраструктури на розміщення господарської діяльності.
3. Сучасні виклики та перспективи
  - Обговорення сучасних проблем та тенденцій у територіальній організації населення та господарства.
  - Визначення можливих шляхів вирішення проблем за допомогою географічного підходу.

### **Питання для обговорення**

1. Географія ресурсів та їх ефективне використання: Як географічний метод допомагає аналізувати та оптимізувати використання природних ресурсів на території? Які стратегії управління ресурсами можуть сприяти збереженню та сталому використанню ресурсів?
2. Взаємозв'язок між географічним методом та вивченням територіальної організації населення і господарства: Як географічний метод допомагає розуміти та аналізувати територіальні аспекти розміщення населення та промисловості? Як він може бути використаний для вивчення динаміки територіальних змін у контексті глобальних та регіональних викликів?
3. Вплив інфраструктури на територіальний розвиток: Які впливи має розвиток транспортної, енергетичної та іншої інфраструктури на територіальну організацію населення та господарства? Як це впливає на доступ до ресурсів, міграційні процеси та економічний розвиток?

4. Географічні аспекти розвитку сільських та міських територій: Як розвиток сільських та міських територій взаємодіє зі змінами в економіці, демографії та довкіллі? Які стратегії розвитку можуть сприяти сталому розвитку обох типів територій?
5. Географічні аспекти планування територій та розвитку регіонів: Які методи географічного аналізу можуть бути застосовані для ефективного планування територій та розвитку регіонів? Які фактори слід враховувати при формуванні стратегій розвитку регіональних територій?
6. Демографічні та економічні фактори в розміщенні населення та підприємств: Які фактори впливають на розміщення населення та підприємств на території? Які зміни в демографічних та економічних трендах можуть впливати на територіальну організацію населення і господарства?
7. Географія міграцій та її соціальні наслідки: Як географічний підхід допомагає вивчати міграційні процеси та їх вплив на соціальну структуру регіонів? Які можливості і виклики виникають у зв'язку з міграційними тенденціями та розселенням населення?
8. Проблеми регіонального розвитку та нерівності: Як нерівномірний розвиток різних регіонів впливає на економіку, соціальну сферу та інфраструктуру? Як географічний метод може допомогти управлінню регіональним розвитком та зменшенню нерівностей між регіонами?
9. Вплив глобалізації на територіальну організацію: Як глобалізація впливає на розміщення виробництва та населення? Які виклики виникають у зв'язку зі зростанням міграції та рухом капіталу, і як це впливає на територіальну організацію населення та господарства?
10. Сталість розвитку та екологічна стійкість: Які стратегії територіальної організації можуть сприяти сталому розвитку та збереженню довкілля? Як географічний підхід може сприяти плануванню та розвитку екологічно стійких територій?
11. Роль технологій і інновацій у територіальній організації: Як технологічні інновації впливають на розміщення промисловості та інфраструктури? Як цифрові технології можуть змінити територіальну організацію населення та господарства?
12. Роль географічного висвітлення конфліктів та геополітичних викликів: Як географічний підхід може сприяти розумінню та вирішенню геополітичних конфліктів та територіальних суперечностей? Які стратегії дипломатії та управління можуть бути ефективними для врегулювання таких конфліктів?

### **Семінар 3. Суспільні запити на географічні розробки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство**

**Мета:** розкрити важливість географічних досліджень для суспільного розвитку в контексті становлення державності України та її інтеграції в європейське співтовариство; розглянути ключові суспільні потреби, які можуть бути задоволені за допомогою географічних розробок.

#### **Розкриття ключових положень за планом:**

##### **1. Географічний аналіз території**

- 1.1. Розгляд географічних аспектів території України та їх впливу на соціально-економічний розвиток.
- 1.2. Аналіз ключових географічних факторів, які визначають потреби та можливості розвитку країни.

##### **2. Соціально-економічні виклики та роль географічних досліджень (30 хвилин)**

- 2.1. Обговорення впливу географічних аспектів на розвиток економіки, інфраструктури та соціальних систем.
- 2.2. Порівняння досліджень, проведених в Україні зі світовими практиками для ефективного вирішення соціально-економічних проблем.

##### **3. Європейська інтеграція: Географічний вимір (20 хвилин)**

- 3.1. Аналіз впливу європейської інтеграції на географічний ландшафт України та її регіонів.
- 3.2. Розгляд можливостей та викликів, що виникають у зв'язку з приєднанням до європейського співтовариства.

#### **Питання до обговорення:**

1. Роль географічних досліджень у формуванні стратегій регіонального розвитку: Як географічні дослідження можуть сприяти ефективному плануванню та розвитку регіонів в Україні з метою підвищення їх конкурентоспроможності в умовах інтеграції з Європою?
2. Географічні виклики та можливості екологічного розвитку в контексті становлення державності: Які екологічні виклики стоять перед Україною, і як географічні розробки можуть сприяти створенню ефективних стратегій екологічного розвитку в контексті наближення до європейських стандартів?

3. Географічні аспекти енергетичної політики та безпеки: Які виклики та можливості виникають у сфері енергетики та як географічні аспекти можуть впливати на формування енергетичної політики України у контексті забезпечення енергетичної безпеки та співпраці з Європою?
4. Роль географії в розв'язанні конфліктів та підтриманні стабільності: Як географічний підхід може сприяти вирішенню конфліктів та забезпеченню стабільності в регіоні, особливо в умовах входження в європейське співтовариство?
5. Географічні аспекти міграції та культурного обміну в умовах інтеграції з Європою: Як географічні фактори впливають на міграційні процеси та культурний обмін між Україною та країнами Європи? Як це впливає на формування соціокультурного ландшафту?

## **Семінар 4. Участь географічної науки у розробленні глобальних проблем**

**Мета:** дослідити внесок географічної науки у вирішення глобальних проблем сучасності; розглянути ключові напрямки досліджень у географії, спрямовані на зменшення впливу глобальних викликів.

### **Розкриття ключових положень за планом:**

#### **1. Огляд глобальних проблем**

- Представлення основних глобальних проблем, таких як зміна клімату, енергетичні кризи, екологічні проблеми та інші.
- Розгляд впливу цих проблем на різні аспекти суспільства та довкілля.

#### **2. Роль географічної науки в аналізі глобальних викликів**

- Обговорення підходів та методів географічної науки у вивченні та прогнозуванні глобальних проблем.
- Аналіз прикладів досліджень, де географічний підхід допоміг розуміти та вирішувати складні глобальні проблеми.

#### **3. Географічний аналіз зміни клімату та його наслідки**

- Розгляд впливу глобального потепління на природні екосистеми та людську діяльність.
- Порівняння різних регіонів світу та їх вразливості до зміни клімату.

#### **4. Географічні стратегії вирішення глобальних проблем**

- Обговорення рольової моделі у прогнозуванні глобальних змін та розробці стратегій адаптації.
- Аналіз успішних прикладів вирішення глобальних проблем за допомогою географічних підходів.

### **Питання до обговорення:**

1. Роль географічних технологій у вирішенні глобальних проблем: Які сучасні географічні технології, такі як географічні інформаційні системи, супутникові знімки та географічні моделі, допомагають у вивченні та прогнозуванні глобальних проблем?
2. Аналіз географічних змін в контексті екосистем: Як географічні зміни впливають на природні екосистеми, біорізноманіття та клімат, і як це впливає на людську діяльність та життя?

3. Географічний підхід до аналізу енергетичних проблем: Як географічні фактори впливають на глобальні енергетичні кризи та як географічні дослідження можуть сприяти ефективному вирішенню цих проблем?
4. Географічні виклики у міському плануванні та розвитку: Як географічні аспекти впливають на стале міське планування, розвиток інфраструктури та забезпечення сталого розвитку в містах?
5. Географічні аспекти глобальної зміни клімату та адаптація до неї: Як географічні дослідження можуть допомогти в розумінні причин і наслідків глобальної зміни клімату, а також розробці стратегій адаптації та зменшення впливу?
6. Вплив географічних факторів на геополітику: Як географічне розташування країн та їх природні ресурси впливають на глобальну політику, конфлікти та співробітництво між націями?
7. Роль географії в управлінні природними ресурсами: Як географічні дослідження допомагають в ефективному управлінні природними ресурсами, такими як вода, ґрунти, ліси та морські ресурси?